

čilo sveta. Dobra vest, modrost in potrpežljivost na ti bodo zvezde, katere ti tolažljivo migljajo v tmino bridkosti.

Nadejem se, da bodeš odobraval, kar ti nasvetuje iz svojega izkustva tvoja koleginja
Marija Šerc—Domžate

Knjiga Slovenska.

XIX. veku.

*

Za trud, za trpljenje, za delo,
Naj v raji Ti plača Gospod!
Spominjal se Tebe veselo
Slovenski na veke bo rod!

J. Blei.

Andrej Einšpieler (Einspieler), r. 13. nov. 1813 v Svečah (Svečan) v spodnji Rožni Dolini na Koroškem, učil se nekaj doma, od l. 1823 v Celovcu, kjer l. 1835 — dovršivši mestne, latinske in modroslovske šole — vstopi v bogoslovno semenišče, posvečen l. 1837 gre l. 1838 za kaplana v nemški Bleiberg, služi v osmih letih na dvanajstih mestih, postane l. 1846 duhovni pomočnik pri mestni fari v Celovcu, l. 1852 katehet in učitelj slovenščine na realki, l. 1859 duhovni svetovalec, od l. 1882 v pokoju obhaja — papežev kamornik — l. 1887 slovesno zlato mašo, u. 16. jan. l. 1888.

Za slovenščino ga je vzbudil v semenišču duhovni voditelj A. Slomšek, na delo za dom in narod pa vnel stolni kaplan M. Majar. Na književnem polju je Andrej Einšpieler jel orati l. 1848 ter iskreno delovati za vero, dom in cesarja, stanovito do zadnjega vzdihljeja, modro in verno tako, da je posebej koroškim Slovincem postal on sam, kar sta kranjskim dr. J. Bleiweis in L. Jeran oba skupaj. Dopisi njegovi se mnogi nahajajo v

1. Sloveniji, katero je v Ljubljani vredoval M. Cigale, n. pr.: Kaj je Nemcam za Austrio l. 1849 št. 12 (Svečan)! Zaveze (die Sibylle der Zeit v. Korman; And. Einšpieler). Slovincem: Samo sloge duh jedini itd. Kdo ima prav? Ne ultra Sloveni, ne ultra nemškutarji, temuč tisti, ki spoštuje

in spolnuje dolžnost in postave. Nižja ali ljudska učivnica l. 38. Učiteljske skupščine l. 41. 42. Slovenske knjižnice l. 44. Vse za samostalno in svobodno Austrijo. Austrija in nemška država. Prositba Slovincov l. 53. Koroška kronovina. Sodniška vravnava na Koroškem. Austrija noter do Balkana l. 68. Ustanovljenje gorutanskih vojvodov l. 70. Nove politične in sodniške oblasti na Koroškem. Narodna enakopravnost. Nekdajna Gorutanija je bila slovenska. Sedajno stanje cirkve. Slovenski jezik na latinskih šolah v Celovcu. Prosba kapelanov Linške škofije. Deržavni zakonik in vladni list l. 92. 95. Kaj Slovincem menka? 1. Zastopovavca pri ministerstvu. 2. Dobro vredjenoga novinarstva. 3. Delavnosti in serčnosti l. 99. 100. itd. l. 1850 v manjših dopisih iz Celovca str. 10 itd. —

2 Slovenska Bčela. Podúčen in kratkočasen list. Na svetlo izdajana s pomočjo več rodoljubov. V Celovcu l. 1850—1853. I. IV. Meji temi rodoljubi je bil tudi A. Einšpieler, kateri je časih celó nadomestoval vrednika Janežiča ter posebej spisal n. pr. v l. tečaju l. 1850: Omika in izobraženje Slovincov (Svečan) str. 23—180 (Novic. 116—121). — L. 1851 zv. I.: Pismenkovanje, slovkoanje in glaskovanje str. 12. Kako se učenci učijo zajedno pisati in brati str. 44. Kako zajedno učiti glaskovati in pisati str. 78. — Slavjani. §. 1. Kje so stari Slavjani prebivali. §. 2. Kje so stari Slovenci prebivali. §. 3. Kje Slavjani sedaj prebivajo. §. 4. Kakšni so bili stari Slavjani. §. 5. Kako se je starim Slavjanom godilo. §. 6. Kako se bo Slavjanom zanaprej godilo (str. 25—154).

— Zv. II. Lepa prošnja, naj mu domorodci pošiljajo slovenska imena vesi, gradičev, potokov, gor, hribov in goric, da bi se saj slovenska stran Koroške dežele popisovala v Bčeli (str. 64). Društvo, katero bode dobre bukve za Slovence izdajalo in jih med njimi razširjevalo (str. 65). — V povabilu na naročbo str. 177 se že naznanja: „Ker je šola podlaga vse ljudske sreče in omike, toraj naj imenitnejša reč, ki vso našo skerb zasluži, bomo vse šolske sestavke iz „Bčele“ izločili in taiste v posebnem listu: „Šolski prijatelj“ imenovanem natislovati dali. Izhajal bode štiri krat v mescu kot priloga k Bčeli na malej osmerki, in donášal vse kar šolstvo ali rejo otrok zadene p.: navkoslovne sestavke, šolske novice, šolske ukaze, povestice, pesmi, basni in sploh vse ali učiteljem ali otroški mladini primerne stvari. „Šolskega prijatelja“ bo vredoval g. A. Einšpieler.“ —

3. Društvo sv. Mohora. Prvo povabilo k temu društvu je priobčeno v Bčeli l. 1852 č. 1. (cf. str. 40). Začasni vodja, poznej podpredsednik in blagajnik mu je bil A. Einšpieler. V Koledarju družbe sv. Mohora za l. 1878 popisuje Einšpieler sam vso zgodovino, kako se je društvo za izdavanje dobrih slovenskih knjig l. 1851 snovalo, l. 1852 vstanovilo, preosnovalo v družbo l. 1860, ktere knjige je družba izdala, kaj veselega ali žalostnega doživela (str. 135—159) itd. Ondi pripoveduje tudi, kaj je družba storila v spomin in slavo rajnega Antona Janežiča; dotične svečanosti pa je popisal v „Slov. Prij.“ l. 1876, kjer se nahaja tudi njegov izvrstni slavnostni govor (Vid. Jezičnik XXV. 1887 str. 17. 18.) — „Hvalimo Boga, da se lepoznavski in podučni list, ktereга tudi potrebujemo kakor cerkvenih časopisov in molitvenih bukvic, v keršansko-katoliškem duhu vreduje, pravi o Janežičevem Glasniku v Slov. Prij. l. 1859 str. 128, in prosimo Boga, da bi takih časopisov vselej imeli in da ne pridejo časopisi, ki trosijo strupeno ljuliko.“ —

4. Šolski Prijatelj. Časopis za šolo in dom. Založil in vredil Andrej Einšpieler, katehet in zač. učitel slovenščine na c. kr. nižji realki v Celovcu. Do 5. čisla kot pri-

loga Bčeli, potem posebej, natisnil J. Leon. I. Tečaj l. 1852. 8°. str. 424. II. 1853 str. 418. III. 1854 str. 416. IV. 1855. str. 396. Lastni razdelki so mu bili n. pr.: Pesmi, Podučni sestavki, Povestice, Slovstvene reči, Šolski ukazi, Pregovori, Listnica, Drobtinčice. Društvo sv. Mohora. Mej sotrudniki se poleg duhovnikov in znanih rodoljubov čitajo že vrli učitelji p. Praprotnik, Somer, Musi, Eržen, Bernard in Janez in Ludvik Tomšič, Levičnik itd.

5. Slovénski Prijatelj. Časopis za cerkev, šolo in dom. Leto 1856 in 1857, tečaj V. in VI. sta v treh razdelkih. Del I. ima pridige za vsak mesec popred, keršanske nauke, zgodovinske izglede; II. je za šolo, razlaga nazorni nauk po abecedniku in razštev; III. je za dom, obsega lepe čedne povesti, podučivne sestavke, slovstvene novice, razne drobtinice in zadeve društva sv. Mohorja. Tiskan je tako, da sta II. in III. del skupaj knjiga, od l. 1858 pa so vsi trije jedna knjiga, namenjena duhovnikom za cerkev, šolo in dom. V tej obliki je „Slov. Prijatelj“ (od l. 1878 Prijatelj) marljivo vredoval in zalagal A. Einšpieler, katehet in učitelj na c. kr. viši realki, do l. 1883, do tečaja XXXII, potem pa poskrbel mu vrednega naslednika, in to je „Duhovni Pastir“, ki ga s sodelovanjem več duhovnov od l. 1884 vreduje Anton Kržič v Ljubljani. Einšpielerjevega „Slov. Prijatelja“ najmanjši tečaj v 8° šteje 384, največji 795 strani, poprek jih vsak ima po 550 do 572. Koliko dobrega blaga je duhovnikom v tej zakladnici na ponudbo, o tem ne mislim razpravljati tukaj; to pa rečem, da mladim slovénkim svečnikom ni treba več kupovati si tujih, zlasti nemških pridigarjev, kakor nekdaj! Nekatere čvrste razprave je dal vrednik še posebej natisniti p. Lavretanske litanijs (Vid. Jezičnik XXV str. 27); Čestitko, kadar je dr. V. Wiery postal knezoškof Krški (Slov. Prij. 1858 str. 705—741). Tedaj se je Andrej spravil celó na Pegaza, zložil nekaj pesmic, opisal življenje novega škofa, slovesno potrjenje in posvečevanje v Solnogradu, vpeljanje v stolno cerkev Celovsko, ogovor Slomšekov

pri posvečevanju, privzel nekaj pesmi drugih čestiteljev (Marinič, Polak, Dürnwirth), prvi ogovor in prvi pastirski list knezoškofa Krškega Valentina ter v 1500 iztisih razposlal po vsej škofiji, ves vesel, češ: „Kar „Slov. Prijatelj“ izhaja, ni prinesel Slovencom toliko veselja, kakor danes... Radujmo se Slovenci... bratje Slavjani vsi... Sedeli so na staroslavni stolici sv. Modesta rojeni Slovenci in Slavjani, pa slovenskega pastirskega lista mi Koroški Slovenci Kerske škofije nikoli še nismo imeli. Bog nas milostljivo pogleda, in pošlje nam rojenega Nemca, in glejte! On nam spiše in razpošlje pastirski list v premilem našem jeziku! Sam ga je bil spisal v Solnogradu in ga poslal v Celovec, da se tiska v Leonovi tiskarni (str. 789 cf. Koledar družbe sv. Mohora l. 1882, kjer je popisal vže ranjkega priljubljenega kneza in škofa Valentina Andreja). Einspielerju gre zasluga, da je po „Slov. Prijatelju“ posebej prišlo na svetlo „Razlaganje kersanskega Nauka“, ki sta ga spisala iskrena duhovna pastirja J. Škofic pa J. Volčič, v 369 tiskanih polah od l. 1864 do l. 1876, o katerem prav piše, da je to bogata zakladnica, iz ktere more zajemati duhovnik za vse svoje potrebe na leci, v spovednici, na bolni postelji in v šoli, pa tudi česar potrebuje za lastno svojo omiko in za pošten svoj kratek čas.

6. Jedro katoliškega nauka ali ves kersanski nauk v 70 kersanskih naukih. Spisal in založil Andrej Einspieler, knezošk. duh. svetovalec in profesor na c. kr. realki. V Celovecu 1873. 8. 568. Nat. tisk. dr. sv. Mohora. — „Nate Jedro! Ranjki knezoškof Martin Slomšek — Bog jim daj nebesa! — so terdili, da je veliko bolje in modrejše, da se vsako leto ali vsaj v dveh letih celi katekizem kratko pa jedernato uči, kakor pa le nekaj koscev na dolgo in široko. Pa težavna reč je to, ves obširni kersanski nauk tako stisniti! Nisem še našel knjige — ne v našem ne v tujem jeziku, — ktera bi kazala, kako naj se to stori. — Poskusil sem toraj to jaz in nate jo knjigo, ktera vam pot kaže, po katerem morete celi katekizem v enem ali

vsaj v dveh letih razlagati, pravi v predgovoru... — Pojdi toraj „Jedro“ v imeni božjem med ljube Slovence, podpiraj duhovnike, starše in učnike, katerih sveta pa tudi težavna dolžnost je, podučevati slovenski zarod v toliko imenitnem kersanskem nauku! Razširjaj pravo kersansko omiko, oznanuj božjo čast in slavo in donajaj ljubim Slovincem blagor in srečo!“

7. Slovenec. Politichen list. I. Tečaj l. 1865. Odgovorni vrednik J. Božič. Lastnik Andrej Einspieler, ki ga je ustanovil, da bi obdeloval Slovincem polje politično v slovenskem duhu, kateri je prijatelj sv. Cerkvi, prijatelj pravi omiki in prijatelj mogočni Avstriji. Še le pol leta star je zrastel Slovenec skorej za polovico, l. 1866 v II. tečaju jel izhajati po trikrat na teden, a l. 1867 v III. tečaju zamre nagloma dne 25. apr. s št. 47. Koliko je v njem pisal Einspieler sam, to je težko določiti. Jako zanimljivo je pa, kar pravi v št. 95 l. 1865: „Iz Celovca. Od l. 1848 sem le, to je celih 17 let, delam po raznih časnikih in knjigah na političnem polju. Pa vsa leta nisem bil tako srečen, da bi bil z ministerstvom enakih misel. Vlada je bila nemško-centralistična bodi si v absolutnej ali ustavnej podobi. Jaz sem se pa vselej poganjal za to, da Avstriji bode temeljna podlaga in pervo, poglobitno pravilo: Ravnopravnost vseh narodov, prava ustavna svoboda in samouprava ali avtonomija vseh dežel in občin. Ministerstvo Belcredijevo je razglasilo ravno ta pravila in zastavlja svojo besedo, da jih bode v življenje vpeljalo, naj velja kar rado. Po tem torej mi je došla sreča in veselje, da sem postal pervikrat ministerjalne misli in vladinega duha: Bil sem l. 1863 edini poslanec v koroškem deželnem zboru proti ministru Šmerlingu, zdaj — ako bi me ne bila ravno moja politika spravila iz deželnega zbora, — bi bil spet edini za ministra Belcredija. Prašam, kdo da se je spremenil, — ali sem se jaz sprevergel na vladine, ali pa le vlada na moje misli? Prašam pa tudi, ktero ime zasluži tak časnik, ki me pri ljudeh s tim ovaja in černi, da sem stopil pri ministerstvu v službo in da

me visoka vlada plačuje? Zatorej naznanjam naravnost celemu svetu, da sta časnika, v ktera jaz dopisujem: „Slovenec“ in „Draupost“, zdaj v resnici z ministerstvom enih misli, in da bota torej visoko vlado podpirala tako dolgo, dokler da bode mož beseda in se deržala naših pravil. In res štejem si za veliko srečo in slavo, da morem po 17ih letih vsaj enkrat z vlado hoditi in podpirati jo. Bog le daj, da bi se ti srečni časi ne premenili nikoli! To prisiljen naznanjam in prosim, naj ne verjamejo niti Slovenci niti Nemci tistih nesramnih čenčarij, laži in obrekovanj, ki jih pisarijo tisti politikarji, katerih geslo je: „S trebuhom za kruhom!“ Andrej Einšpieler.

8. Političen katekizem za Slovence. „Potreben nam je, kakor ribi voda. Radi bi ga prav dober kup med naše prosto ljudstvo spravili, za to se nam pa dozdeva ravno „Slovenec“ najbolj pripravna pot. Iz teh člankov si bomo naredili malo knjižico in jo prav dober kup prodajali (I, 67).“ Spisal prvič v Slovincu 1865 št. 67—73. Posebej ponatisnil I. 1865. 8. 64. — Drugi natis I. 1873. 8. 48. Izdal in zal. odbor kat. konstituc. društva v Celovcu. Nat. družba sv. Mohora. — Razdeljen je pa ta politični katekizem tako, da najprej uči: Kaj mora vsak politično podučen Slovenec vedeti (Deržava, občina ali srenja, županiya ali velika občina, dežela, Avstrijanska deržava). In drugič: Kaj mora vsak pošten domorodec storiti (Politične stranke, bukve in časniki, katoliško-politična društva, taborji, volitve).

9. Mir. Političen list za koroške Slovence. Jel ga je izdajati I. 1882 dvakrat na mesec, in časnik ta vrlo napreduje tudi po smrti svojega očeta.

Izvrstno je govoril in pisal ranjki tudi nemščino. Dopisoval je že I. 1848 v „Süd-slawische Zeitung“ v Zagrebu, v „Slavische Centralblätter“ v Pragi. Vredoval in največ sam zalagal je na pr. I. 1861—1863 v Celovcu „Stimmen aus Innerösterreich“;

I. 1865—66 „Draupost“, „Kath. Blätter aus Kärnten“ I. 1868 (Carinthia vid. Novic. str. 69), I. 1869 „Kärntnerblatt“, I. 1876 „Kärntner Volksstimme“, češ, naj i Nemci izvedó resnico o Slovencih in Slovanih sploh. Spisal je svojim učencem molitvenik „Gebete u. Gesänge für kath. Realschüler“; zložil „Wegweiser für die Wähler der österr. Rechtspartei“. V vseh njegovih spisih, tudi v nemških, veje nekak čvrst duh, ki jako dobro dé človeku. — Njemu gre nekako tudi hvala, da se je v Celovcu I. 1855 vstanovilo društvo katoliških rokodelskih pomočnikov, I. 1864 slovenska čitalnica, I. 1869 katoliško politično društvo. Deželni poslanec je bil I. 1863, drugič I. 1871, tretjič I. 1880; mestni občinski odbornik od I. 1876. — Koliko je sicer delal in se trudil, o tem glej p. Slovenci in I. 1848. leto. Sp. J. Apih. — Andrej Einšpieler. V spomin njegove sedemdesetletnice. Sket. Kres I. 1882 str. 645—651. — Andrej Einšpieler. Spisal Fr. Levec. Zvon 1882 str. 755—758. — Einšpieler-zlatomašnik. Spominska knjižica. Vredil Andrej Kalan, kapelan. V Ljubljani 1887. 8. 104. Založil slavnostni odbor. Tiskala Katoliška Tiskarna. — Koledar družbe sv. Mohora I. 1888 str. 65—69 s sliko, pa I. 1889 str. 102, kjer je povedano, da je odbor Mohorjeve družbe iz hvaležnosti do svojega dejanskega ustanovnika, prvega predsednika, dozdanjega podpredsednika in blagajnika sklenil pogrebne stroške na družbin račun prevzeti, kupiti zanj poseben prostor na Št. Rupertschem pokopališču za vse čase; kupil pa je tudi Einšpielerjevo hišo v Pavličevih ulicah št. 7 iz spoštovanja do dóma, v katerem se je trudil in za nas blagonosno delal, nekaj pa tudi zato, da se na najzanesljivejši način zavaruje družbina glavnica. Odbor je bil pri tem prepričan, da ravna po volji in želji vseh probujenih Slovencev in zlasti Mohorjevih družabnikov“. Pač res:

Spominjal se Tebe veselo
Slovénski na veke bo rod!